

SZÓKRATÉSZ PERE SZINOPTIKUS OLVASATBAN

Laczó József
PhD hallgató

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

„a vizsgálódás nélküli élet nem emberhez méltó élet”¹

Előzetes megfontolások

A dolgozat aktualitását Horváth Barna születésének 120. évfordulójára rendezett emlékkonferencia adja. A rendezvényt, a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara és a Szegedi Akadémiai Bizottság Jogtudományi Szakbizottsága szervezte, 2016. december 1-2. napjára. Erre tekintettel készítettem „Szókratész pere szinoptikus olvasatban” címmel dolgozatot. Horváth Barna a jog működését és általános szerepét vizsgálja „A géniusz pere” c. munkájában.² Célja nem a teljes per feltárása, hanem Szókratészt géniuszként tételezi, ahol Szókratész pere a géniusz perének iskolapéldája. A szerző további célja, hogy szinoptikus módszerét és annak alkalmazhatóságát bemutassa. Tézise, a jog és a jogélet csak a gyakorlatból ismerhető meg. A fogalmi megismerés ezt az eljárást kell, hogy kövesse, mint további elvonatkoztatás. Ez a megismerési beállítódás indukciós bázist jelent. Témája eredendően szűkítés, mert a jogéletet a géniusz pere mozzanatában tekinti. A redukció azonban nem jelentheti a gyakorlati, elméleti és következtetési korlátozást, abban a formában sem, hogy az általa választott két eset közül ebben a dolgozatban csak Szókratész perét vizsgálom, szinoptikus olvasatban. Állandó tekintettel a szinoptikus módszerre és annak gyakorlati alkalmazására. További szűkítésem, hogy a jogfilozófus személyes megfontolásaitól és szempontjaitól is eltekintek, mert ezt a kérdést alapos vizsgálat tárgyává tették.³ Tézisem, hogy Szókratész perének Horváth Barna tárgyalási módjában fontos ki nem mondott megfontolásai vannak és a szinoptikus olvasat mind elméleti, mind pedig gyakorlati eredménnyel járhat a teljes per vonatkozásában is. A szabályok feltárásával a per

¹ *Platón összes művei kommentárokkal. Euthüphrón. Szókratész védőbeszéde. Kritón.* Atlantisz Könyvkiadó Budapest, 2005. Fordította, a jegyzeteket és a kommentárt írta: Gelenczey-Miháلتz Alirán (Kritón) és Mogyoródi Emese (Euthüphrón, Szókratész védőbeszéde). A fordításokat ellenőrizte: Horváth Judit és Steiger Kornél. 38a7.

² HORVÁTH Barna: *A géniusz pere Szókratész – Johanna Attraktor* Kiadó, Máriabesnyő - Gödöllő 2003. Szerkesztette és az utószót írta: Cs. Kiss Lajos. A könyvről recenziót írt: Bobula Ida, Horváth B. Károly, Bibó István. A kiadványról egyéb tanulmányt írt: Bihari Zsuzsanna, Cs. Kiss Lajos, Zsidai Ágnes (A tanulmányokra és további írásokra a 3. lábjegyzetnél hivatkozok.)

³ Cs. Kiss Lajos: *A tragédia metafizikája a jogban. Horváth Barna: A géniusz perre*, Attraktor, 2003. 210-231. o. Tanulmányt írtak még: Nagy J. Endre, Zsidai Ágnes, Szabadfalvi József, Szolágyi István, Lichtenstein József, Paczolai Péter, Percz László, Szilágyi Péter, Pokol Béla, Cs. Kiss Lajos, Balogh Elemér.

statikáját kapjuk és megtudhatjuk, mi és hogyan történhetett. A tényadatok alapján pedig a tényleges per, mint dinamika modellezhető. Ez a vizsgálat nem feszíti szét az eredeti módszer kereteit és megfontolásait.⁴

Egy rendkívüli, de egyedi esetből általános következtetéseket vonhatunk le, ha megfelelő módszert alkalmazunk és fogalmaink érvényességét és korlátait is figyeljük. Következtetésünk megalapozottabb, ha ennek inverz, gyakorlati ellenőrzését is elvégezzük. Így válik Horváth Barna munkája számomra egyfelől a szinoptikus jogelmélet egyfajta bemutatásává és a jog működésének megjelenítőjévé valamint elméleti gyakorlati alkalmazhatóságának bizonyításává. A tézis tudományos bizonyítása és az ellenőrzés elvégzése együttesen jelenti, hogy a géniusz a jog próbaköve mind elméleti, mind pedig gyakorlati szempontból. Ez fontos Szókratész perének kutatása miatt is. Így több okom is van arra, hogy a fenti szűkítéseket és megfontolásokat elvégezzem. Sem teljességre sem befejezettségre nem törekedhettem, egy számomra elérhető teljességre és befejezettségre sem. Megjegyzéseim saját korlátaim felismerésére és a további kutatásom irányának a megválasztására vonatkoznak. Más módszerét alkalmazom a kutatás során és eredményeit összevetem más eredményekkel, amely tevékenység során dolgozok egy esetleges Szókratész peréhez illeszthető módszer és új tények felkutatásán. A géniusz perében a jogeset küzdelmét érzékeljük a jogtétellel. Ha pedig tézisem szerint ilyen jogtétel nincs, akkor a jogeset mással küzd, nevezetesen az előítélettel, amely a bírák meggyőződésében rögzült. Ez a küzdelem egyfelől az igazságszolgáltatás, másfelől a jogszolgáltatás küzdelme is egyben, amely Szókratész pere vonatkozásában szövegkorpusszal is bizonyítható. Figyelemmel arra is, hogy esetleg nem igaz az állítás, hogy „Szókratész nem írt semmit.” Ha például elfogadjuk azt a tézist, hogy Szókratész a szabályokat az eljárás során mindig betartja, figyelemmel az Apológiában és a Kritónban tett „kijelentéseire” is. Ebben az esetben levezethető az „írás-toposz” cáfolata. Mivel ez az érv nem egyszerűen analógiás érvelés, annak erőssége gondolatmenet tárgya kell, hogy legyen. A géniusz lényege Horváth Barna szerint a környezetétől elszakadás, a magányosság és a hontalanság, a környezetével való drámai találkozás és tragikus össze-
csapás, amely letiporja és felmagasztalja egyszerre.⁵ Szókratész magányossága és felmagasztalása nem azonnal és nem egy időben alakul ki. A „szociologikumban”⁶ keletkezik, politikailag tematizálódik és jogi kifejeződést nyer már a bírói döntés előtt az anakriszisz eljárás során. Szókratész már a vádirat átvételekor kitiltásra kerül a szent helyekről.⁷ Tehát magányossága fokozatosan alakul ki és az ítélet kimondásával sem válik teljessé. A „harmadik beszéd” gondolatmenete, a 30 napos „végrehajtási őrizet” és óvadéki indítványok korlátozzák a teljességet. Az egyedüllét, is a „szociologikumban” tárgyiul egy sajátos szinten. A „kitiltás” jogintézményében és a „szennyezettség” állapotában sem teljes. A magányosság tehát egyfelől fokozatos és nem teljes. Másfelől géniusszá transzformálódás másik eleme a „felmagasztalás” is elnyújtott, Szókratész saját és Platón tevékenységén is nyugszik, idősíkjában eltolt. Szókratész „hajója elment” és nem 30 nap múlva tér vissza, hanem jóval később. Felmagasztalása a barátok lelkében, a megarai apologetikus” irodalomban jelentkezik először, majd Platón dialógusaiban és az „ideák barátai” között válik toposszá és a „szókratikus iskolákban” rögzül, válik egyre teljesebbé, amely már nem

⁴ Az ókori athéni filozófus pere egyben választott PhD témám is. Témavezetőm: Dr. Cs. Kiss Lajos egyetemi tanár.

⁵ *A géniusz pere* 8. o.

⁶ *A géniusz pere* 8. o.

⁷ ARISZTOTELÉSZ: *Az athéni állam*. Akadémiai Kiadó Budapest, 1954. Fordította: Ritoók Zsigmond. LVII. 117. o.

csupán athéni ügy, hanem a hellenisztikus kultúra eleme. A zsidó-keresztény kultúrkörben válik máig érvényes, a jelenig érő toposzá. Perét 2004-ben Athénban újratárgyalták.⁸ Szókratész születésének 2500. ünnepére már csak 14 évet kell várunk. Ez elegendő idő a tisztességes, méltó ünneplésre, hogy „felmagasztalása” teljessé és hiánytalaná válhasson. Javaslom ennek az ünnepnek az előkészítését, hiszen Horváth Barna is „ott lesz”, mivel Szókratész perével kapcsolatban Ő sem megkerülhető. Szókratész esetében pere egy dráma lefolyásaként fogható fel, de az esetében még a komédia is drámai kifejeletet kap, mivel a „gondolkozójának” nevezett „szókratikus iskolát” az ellenzők felgyújtják, Arisztophanész: Felhők c. „komédiájában.”⁹ Ez a „vígjáték így elég drámaira sikerült.”¹⁰ Horváth Barna tételezi a dráma és a per analógiáját és jelzi, hogy következtetése ezen a gondolatmeneten is nyugszanak. A dráma, mind cselekmény, mind ellentétek megjelenése és megjelenítése szintén „szimbólumok tánca” lehet. A jogfilozófus állítása, hogy ez egy óriási cirkusz – „Circus Juris”.¹¹ A drámai hős elbukik, a társas lélek pedig „vigasztalást nyer”, mivel ez a jog egyik funkciója. Modern emberáldozat lenne azzal a különbséggel, hogy ugyan a drámában nem hal meg senki, miközben a „szimbólumok táncukat járják”, de a perben igen, ahol a „szimbólumok tánca” hasonlóan megfigyelhető, csak a jelmez egy kicsit más. Egyébként minden nagyon szép, de úgy tűnik, hogy Szókratész esetében a dráma és vígjáték sajátos „fedésbe kerül” egymással. Ez teszi majd szükségessé Szókratész esetében a vádak „szaporítását” a régi és az új vádak vonatkozásában. Ezért is dráma ez a per, még akkor is ha, mindkettő más logikát és más gondolkodásmódot igényel. Megfontolása szükséges annak, hogy a komédia előítéletté és jogi formává transzformálódik. Az istentelenség „leánykori neve” az előítélet?

A bögöly lova

Horváth Barna végig vezeti az olvasót Athén egy meghatározó történeti szakaszán, amelynek során egy városállam megőrzi függetlenségét és nagyhatalommá válik, egy birodalom születik, majd az véglegesen elbukik Aigospotamoinál. A jogfilozófus a narrációban következetesen Szókratész i. e. 470. évi születésével számol. Ez a fix pont, ehhez viszonyítja a történéseket, hogy mennyivel Szókratész születése előtt vagy után történt meg valamely a városállam szempontjából fontos esemény. A szakirodalom azonban megoszlik az i. e. 470, illetve az i. e. 469. évi születési dátum használatában. Maga a szerző is utal, de nem idézi az Apológia passzusát (17d), hogy Szókratész a pere idején 70. éves. Azonban ha a per idején hetven éves Szókratészt tételezünk, akkor az i. e. 470. évben született Szókratész 71 éves múlt. A két eltérő gondolatmenet abból adódik, ki hogyan fordítja Platón: „Szókratész védőbeszéde” dialógusa 17d szöveghelyét. Feltételezem, hogy Horváth Barna kiválóan beszélt ógörögül. Ennél a szövegkorpusznál Devecseri Gábor fordításához közelebbi ál-

⁸ Laczó Barbara: *Szókratész perének újratárgyalása angolnyelvből fordítva.* (Kézirat)

⁹ Laczó Balázs: *A szofisták töredékes hagyatéka.* (Kézirat)

¹⁰ *A géniusz pere* 9-10. o.

¹¹ *A géniusz pere* 9. o.

laspontot foglal el¹²a védekezés módjának megítélésében is,¹³ „Mert úgy áll a dolog: most állok először törvényszék előtt, több mint hetvenesztendőskoromban...”¹⁴ Így Szókratész több mint 70 éves. A szöveghely legfrissebb fordítása, amely Mogyoródi Emese munkája, így szól: „Mert így áll a dolog: most állok először törvényszék előtt, hetvenéves fejjel”¹⁵ Így Szókratész a pere idején éppen hetven éves, tehát i. e. 469-ben született.¹⁶ Horváth Barna végig vezet szinte Szókratész teljes élettörténetén, élete és kora egy eseményvonalat ad. De az elemzés a peloponnészoszi háború feldolgozásánál válik mélyebbé. A „társas lélek” komoly feszültségi állapotba jut. Felrémlik valószínű előtte Mütiléné és Mélosz esete során követett „demokratikus eljárása”, csak akkor Athén a győztes pozíciójában hozta meg szégyenletes népgyűlési döntéseit, hogy a két sziget teljes lakosságát ki kell „irtani”, mert vétettek az Athén alkotta és az Athén(iak) által értelmezett szabályok ellen. Most pedig Athént ereje elhagyta. Volt indítvány a „peloponnészoszi szövetség” részéről Athén teljes megsemmisítésére, de a sors furcsasága, hogy a Spártaiak akadályozták meg a gyakorlati végrehajtást, de fuvolaszót rendeltek a nagyhatalmi megsemmisülés érzete mellé és 12+1 triérész maradt meg a nagy flottából. Ilyenné vált Héraklész és Thészeusz „barátsága”.

A ló bögyölye

Szókratész pere Horváth Barna szerint iskolapélda, annak ellenére, hogy az adatok hiányosak. A bizonytalansági tényezők felvetése mellett biztosnak tűnő kiindulópontokat állít. Szerinte nem kételkedhetünk abban, hogy a pert i. e. 399. évben tárgyalta az athéni esküdtbíróóság 501 tagú tanácsa. Azonban ha ezt a szöveghelyet együtt tekintjük az egyenlő szavazati arány, felmentő ítéletet jelentő regulájával, komoly gondban vagyunk. Az 501 tagú bírósági tanács tételezése még négy alkalommal fordul elő a vonatkozó szövegkorpuszban. Először úgy védtem Horváth Barna álláspontját, hogy az „anakriszisz” eljárást vezető arkhón baszileoszt, mint nem szavazó bírót számolta az ötszázhoz, aki a tárgyalást is vezeti. Így kapta az 501 bírói főt. Amikor azonban az egyenlőségi szabályt idézi a vádlott felmentésére, akkor ez a védelem gyengülni látszik és az 500 tag válik elfogadhatóvá. A páratlan számú tanács esetében az egyenlő szavazati arány fogalmilag kizárt, ha feltesszük, hogy teljes a tanács és minden bíró leadja a szavazatát. Az 501 tag ellentétes a szövegkorpuszal a szavazatok összeszámlálása miatt is.¹⁷ Ezért vagy azt az álláspontot tartjuk fenn, hogy 501 tagot számlálunk, ahol is az elnök nem szavazó bíró, de fontos döntéseket hoz a per kezdete előtti eljárásban. A előkészítő eljárást is és a tárgyalást is ő vezeti. Az ítélet írásba foglalásáig és Szókratésznek a 11-ek részére való átadásáig tényleges, akár „tanácsvezetői”

¹² Haumann Péter színművész is ezt a változatot követi a Katona József Színházban tartott előadásai során és ezt a változatot tartalmazza a művész által felolvasott Hangos Könyv is. Ugyanezt követi Jordán Tamás előadássorozata is a Kék Szoba Hall Színházban tartott bemutatók során.

¹³ Erre a gondolatmenetre, annak fontossága miatt még vissza kell térnem, mert a kérdés árnyaltabb, mint a két beszéd egyöntetű és egy síkban való elhelyezése. Mogyoródi Emese is más álláspontot képvisel az Apológia legújabb fordítása során (Atlantisz, 2005.)

¹⁴ DEVECSERI GÁBOR, *Platón: Szókratész védőbeszéde*, 17b (Európa Könyvkiadó, 1983.)

¹⁵ MOGYORÓDI EMESE: *Platón: Szókratész védőbeszéde* 17b.(Atlantisz Könyvkiadó, 2005.)

¹⁶ Szóbeli közlés alapján ez utóbbit erősítette meg Bodnár M. István és Steiger Kornél, Bene László is. (ELTE BTK egyetemi tanárai)

¹⁷ PLATÓN: *Szókratész védőbeszéde* Atlantisz 36a7.

bírói státusza van. Vagy azt az álláspontot tételezzük, hogy a szavazati arány 280 ellene és 220 mellette, nem pedig 281 ellene.¹⁸ Ezzel a megoldással jöhet ki csak a Szókratész által is „elfogadott” 30 szavazat különbség aránya, amely elfogadott a szakirodalomban.¹⁹ Horváth Barna 501 tagra vonatkozó kijelentése és a szavazati arány számítása az egyenlőségi szabállyal együtt olvasva egyszerre nem teljesülhet.²⁰ Megoldás, hogy az 501 főt az egyenlőségi szabály feladása után vezették be. Arisztotelésznél van ilyen szöveghely.²¹ Horváth Barna tételezése, hogy a per Munikhion havára esett, amely április-május hónapnak felel meg, a kivégzés pedig Thargélión havára esett, ez május-június hónapot jelent. A kombináció a déloszi ünnepi hajó valószínű útjára vonatkozik. Athénban „thargélosnak” hívták az első gabonából sült kenyeret, valamint azt a szent edényt, amelyben a föld terméséből készült szent főzetet helyezték el. A „thargélia” a zsengeáldozat megjelölésére szolgált.²² Tehát a „Thargélia” aratási ünnep. Úgy tűnik ezért, hogy aratás idején tilos a kivégzés, a bírósági eljárás és a halálos ítélet hozatala azonban nem. Tehát a bírósági eljárás nem kerül halasztásra. Tehát nincs „ítélkezési szünet” Thargélia ünnepén. Végrehajtási szünet, vagy végrehajtási halasztás igen, amely csak a halálos ítéletre vonatkozik. Megfontolandó, hogy a hajó, amely Délosz szigetére ment, mint Apollón és Artemisz születési helyére. Köztudott, a szigeten tilos volt meghalni és temetkezni. Így tételezem, halált sem volt szabad vinni még jelképesen sem, a hajó „beszennyeződése”(miaszma) kockázatásával. Horváth Barna kedvező döntésnek tekinti, hogy az arkhón baszileosz annak ellenére, hogy az anakriszisz eljárás befejezésétől számított 30 nap ált rendelkezésére, hogy kitűzze Szókratész perének fő tárgyalást, a Déloszba induló hajó felkoszorúzását követő napot jelölte meg.²³ Ez biztos érv, hogy vádlói nem gondolták, hogy megjelenik a tárgyaláson Szókratész. A másik gondolatmenet szerint, hogy Szókratész nem vehetett részt a szent hajó felkoszorúzásának szent ünnepén, mert a szent helyekről kitiltás hatálya alatt állt vádlótként.²⁴ Tehát a szertartás és a „szép beszédek”, amelyek nem csak vallásiak, politikaiak is lehetek, a filozófus részvétele nélkül történtek. Apollón papja végezte a szertartást, lehetséges, hogy az arkhón baszileosz, mint kultuszért felelős arkhón. Apollónra Szókratész is többször hivatkozik, hogy a jóslat alapján neki ettől az istentől van nem múlt és halaszthatatlan folyamatos megbízatása a vizsgálatra, hogy kinek van megalapozott tudása. Ez lehet a magyarázata is annak, hogy Platón: Euthüphrón dialógusában a szent ligetre való kérdést Szókratész válasz nélkül hagyja.²⁵ Szókratész státusa Horváth Barna szerint úgy összegezzhető; Szókratész hetven éves, városállamban lakó bölcs, akit az arisztokrata ifjak kísérek zömmel, akinek mindenkit elnyomó kiemelkedő intellektusa van. Sokáig szabadon a görög politeizmus és a demokrácia veszi körül. Majd elviselhetetlenné vált a környezete számára, mind személye, mind pedig tevékenysége. Mintegy súlyozottabban veszik észre, hogy hangot hall, időnként révületbe esik, álmokban és jóslatokban hisz, elnyomott, átszellemiesített a szexualitása. Népi eredetű génius, iróniára hajlamos ironikus magatartású és a józan ész

¹⁸ *A génius pere* 54. o.

¹⁹ 36a.

²⁰ MOGYORÓDI Emese: *Szókratész védőbeszéde* 112. lábjegyzet.

²¹ ARISZTOTELÉSZ: *Az athéni állam* LVII. 117. o.

²² Gelenczey-Miháltz Alirán Utószó (Kritón, Atlantisz 2005.) 187. o.

²³ *A génius pere* 58. o.

²⁴ ARISZTOTELÉSZ: *Az athéni állam*. LVII. 117. o.

²⁵ 2a.

birtokosa. Pere és annak dokumentációja hiányos. A per feldolgozása abban a formában, ahogyan Szókratész perét Horváth Barna kutatja, hiányzik a szakirodalomból, szemléletét és módszerét előtte senki nem alkalmazta, az teljesen újszerű, hiába könyvtárnyi a kötetek száma. Horváth Barna mind kiindulópontjában, mind módszerében újat alkotott, a jog működésének társadalmi titkait a géniusz pere alapján kutatja. Ehhez szükség volt annak a jogszemléletnek a kibontakozására, amely szerint az elvont jogtételek vizsgálata helyett a konkrét esetekre kell fordítani a figyelmet. Ezzel a témát az új realizmus iskolájában helyezhetjük el. Ez a tények éles megfigyelése és a jog szociális szerepének és funkciójának a szemlélete. Ezt az irányzatot újrealizmusnak nevezik, és tele van apró részletekbe vesző jogszociológiával, amely az erősségét is jelenti, az új eddig nem ismert tények befogadására. Szókratész perét jogszociológiai szempontból tekinti. Ennek a gondolatmenetnek a radikalizálása eredményezte a szinoptikus jogszemléletet, és az azt alkalmazó módszert, amelynek legfontosabb mozzanata a tény és érték dichotómiájának együttes szemlélete.²⁶

A szabályok

Szókratész pere kapcsán Horváth Barna az ógörög jogi szabályokat nagyrészt összegyűjtötte és áttekintette. Egyéb szabályokkal és a kutatás során nyert szabályokra vonatkozó információkkal nem vegyítettem a kigyűjtött regulákat, csak ott ahol feltétlen szükséges és elkerülhetetlen volt, akkor is külön kezeltem. Szókratész pere és a vele kapcsolatos eljárás szabályok álláspontom szerint a per statikáját adják. Ezzel szemben a per tényleges menetét dinamikának tekintem. A fogalom párt nem használja Horváth Barna, de álláspontom szerint használhatta volna. Mindezekre azért van szükségem, hogy az olvasatot markánsabbá tegyem. Ha ugyanis egy jogász belép egy közösségbe, vagy helyre, akkor köszöntés után az első kérdése az: „Mik a szabályok? Vagy, mely szabályokat alkalmazzuk?” Horváth Barna is így jár el. Számba veszi mely szabályok voltak érvényesek és hatályosak a per idején, jelezve a bizonytalanságokat. Kiemelem a máshol fellelt athéni esküdtbírók eskü szövegét, tekintettel arra, hogy mind anyagi, mind eljárásjogi relevanciája van: „Ítéletemet a törvényekkel, valamint a népgyűlés és a tanács döntéseivel összhangban fogom meghozni. A törvényalkotó által nem szabályozott esetekben a legigazságosabb megoldásra törekszem, anélkül, hogy engednék akár pártolás, akár ellenszenv kísértésének. Ítéletemet kizárólag a bíróság rendelkezésére álló tények mérlegelése után hozom meg. Mindkét felet ugyanolyan figyelmesen fogom meghallgatni. Esküszöm Zeuszra, Apollónra, és Déméterre. Legyek egész életemben boldog, ha megtartom eskümet; átok reám és egész családomra, ha azt megszegem.”²⁷

Az eljárási szabályok, mint statikai rendszer adják az alapot és a keretet Szókratész perének tanulmányozásához. Van olyan törekvés, amely az Apológiából, jobb esetben 4+1 Platón nevéhez köthető dialógus alapján tesz kísérletet a per modellezésére és megértésére. Természetesen a hiány érzete ebben az esetben a tárgy elégtelenségéből és módszer hiányosságából fakad. Hiba lenne azt állítani, hogy a per e néhány dialógus alapján valamilyen szinten nem lenne megérthető. A szabályok egyoldalú ismerete sem garancia a per teljes birtokbavételére. A kutatásnak több síkon kell folynia és ezek metszéspontja adja majd

²⁶ *A géniusz pere* 59. o.

²⁷ KAUFMANN, Eva-Maria: *Szókratész*, Magyar Könyvklub, Budapest, 2001. Fordította: Derék Géza. 43. o.

Szókratész perének elérhető olvasatát. Erre, mint leendő speciális módszerre gondolok. A jogi keret alapvető kiindulási pont, amelyet Horváth Barna is kiemel: „Ebbe a perjogi keretbe kell beleillesztenünk a géniusznak azt a jogi drámáját, amely Szókratész esetében lejátszódott. A perjogi előírások ismerete tagolást, szint, elevenséget visz bele az esemény ábrázolásába. A legtöbb mű, amely Szókratész perével foglalkozik, csak az azzal kapcsolatos nagy elvi vagy pedig adatszerű történeti kérdéseket tárgyalja. Ennek következtében az egész kép kissé élettelen, sémaszerű lesz.”²⁸

A nyilvános magánvádas eljárási rend statikája az aszebeia perekben

0. Döntés az eljárás megindításáról. (Szociologikum-politikum?) 1. Nyilvános magánvádra idézés az arkhón baszileoszhoz nyilvános helyen két tanúval a határnap előtt legalább 4 nappal. 2. A vádló a tanúk kíséretében leadja a vádiratot az arkhón baszileosznál az idézés megtörténtét közvetlenül követően. 3. Személyi és formális vizsgálata a vádiratnak. 4. A vádirat tartalmi vizsgálata. 5. A kifogások előterjesztése és elbírálása. 6. A vádirat átadása a vádlottnak. A vádlott kitiltása a szent helyekről és felhívás az apológia megírására. 7. A vádló és a vádlott esküetele, csak igazat állítanak és csak az ügyvel kapcsolatos tényekre hivatkoznak az eljárás során. 8. Az anakriszisz eljárás során a tárgyalás előkészítése. 9. A befejezéstől 30 nap a tárgyalás kitűzésére. Theszmothészek közreműködése kérése. 10. A bíróság megszervezése. 11. Szakrális tevékenység füstáldozat és ima a tárgyalás előtt. 12. A tárgyalás közvetlen megszervezése, 10 bíró kiválasztása. 13. A herold kikiáltja az ügyet és a felek neveit. (A tárgyalás megnyitása?) 14. A tárgyalás megkezdése a jegyzők felolvassák az iratokat. 15. Szóbeli tárgyalási szakasz a vád és a védelem első beszéde. 16. A bíróság döntése a vádlott bűnösségéről. 17. Az arkhón baszileosz határozatot hirdet. 18. A becslési eljárás. A vád és a védelem második beszéde. (timétossz – antitimészisz) 19. A becslési döntés a bűnösségről. Az arkhón baszileosz határozatot hirdet. 20. A kifogások előterjesztése. 21. Az ítélet írásba foglalása, és az óvadék lehetősége. 22. Szakrális elem a tárgyalás lezárására; füstáldozat és ima. 23. A Tizenegyek tevékenysége, az ítélet és az elítélt átvétele és elvezetése. 24. Végrehajtási őrizet. 25. A végrehajtás előkészítése. 26. A végrehajtás ellenőrzése, a hálál tényének megállapítása. 27. Kapcsolódó eljárások a testtel és a hagyatékkal kapcsolatban.

A törvényi tényállás, amely nincs?

A Favorinusz²⁹ által talált szöveg, amely szerintem táblákra kifüggesztett szöveg, nem használja az „aszebeia” kifejezést. Csak következtethetünk arra, hogy valójában ez az absztrakt törvényi tényállás lehetne a megnevezése vagy a fogalma annak a gondolati tartalomnak, amelyet jelenthet a megnevezés. Plutarkhosznál³⁰ találunk egy szöveghe-lyet, amely egy jóra egy bizonyos Diopeithészre utal, aki a népgyűlés elé beterjesztett egy indítványt, amelyet elfogadtak. Így a szabályok szerint nem törvény, csak népgyűlési

²⁸ *A géniusz pere* 20. o.

²⁹ Diogenész Laertiosz II. 40. (Favorinusz: i. sz II. századi rétor.)

³⁰ PLUTARKHOSZ: *Párhuzamos életrajzok Periklész* 32.1. o.

határozat lett, mivel magánszemélynek a népgyűlés előtt nincs törvényjavaslati lehetősége, mert azt az Ötszázak Tanácsa joga. Ez a néphatározat pszeufizma névvel illetett az ógörög jog. A néphatározat szerint Athénban eljárást kell indítani azok ellen „akik nem gyakorolják a vallást/nem hisznek istenekben, vagy égi jelenségekről szóló tanokat hirdetnek”³¹ Mogyoródi Emese szerint Anaxagorasz személyén keresztül Periklész ellen irányult a kezdeményezés. Ezt a népgyűlési határozatot legkésőbb ie. 403. során az összes néphatározattal együtt hatálytalanították. Ez a 11. alkotmánymódosítás eljárása során következett be Arisztotelész³² szerint. Ez alapján senkit sem lehetett törvényesen bevádolni. Az első megközelítés, amely a törvényi tényállást keresi, így nem vezet eredményre. Volt valami, de hatályon kívül helyezték. Ha maradt is volna szabály, vagy annak töredéke az ie. 403. évben hozott amnesztiatörvény nem engedte sem a jogszabály felhívását, sem a cselekmények hivatkozását, mert mindkét lehetséges utat elrekesztette. A következő kísérlet az „aszebeia” esetköreinek felsorolása, a hivatkozási alap, mint analógiás lehetőség. Horváth Barna által felsoroltakon kívül sokkal több eset ismert, de nem az esetek teljes körének feltárása a cél, hanem Horváth Barna által említett esetek áttekintése és elemzése. Csupán Arisztotelész istentelenségi ügyével kapcsolatosan tettem kivételt, mivel frappáns megoldást és választ ad, de Szókratész vonatkozásában nem merül fel, mivel athéni születésű, Arisztotelész viszont trák származású. Arisztotelész a vádirat étvétele, vagy már az idézést követően elhagyja Athént. Állítólag azzal búcsúzott, „hogya azért távozik, mert nem engedi, hogy az athéniak ismételten vétkezzenek a filozófia ellen.”³³

A Horváth Barna által ismertetett aszebeia eljárási esetek

Aiszkhülosz	Misztériumok leleplezése.
Diagorasz	Misztériumok leleplezése.
Ismeretlen tettesek	Kr. e. 415 tavaszán a város hermáit megcsonkítják.
Alkibiadész és társai	Az eleusziszi misztériumok kicsúfolása.
Kultusz hivatalnok	Az atyai gyakorlattól való eltérése az áldozatnál.
Meidiasz	A Dionüszosz-ünnepen közreműködő karvezető bántalmazása.
Délosziak	Az Apollón szentélyben az amphüktionok ellen vétettek.
Andokidész	Aki a <i>tilalom ellenére részt vett szent cselekményekben</i> . ³³
Aszpaszia	Istentelenség és kerítés.
Phrüné	Új istenség behozatala és erkölcstelen összejövetelek rendezése a házában.
Anaxagorasz	Istentelenség.
Püthagorasz	Istentelenség.

³¹ Mogyoródi Emese 40. lábjegyzet. (Apológia, Atlantisz Kiadó Budapest, 2005.)

³² ARISZTOTELÉSZ: *Az athéni állam* c. műve. LVII. 117. o.

³³ Arisztotelésznek tulajdonított mondás. Hans Joachim Störig. Helikon Kiadó Budapest. 117. o.

³⁴ Úgy tűnik, hogy nem tett eleget a szent helyekről való kilitásnak. Ez megerősíti, hogy az Arisztotelész által említett korlátozás az aszebeia perek esetén alkalmazott eljárási elem volt. Figyelemmel az athéniak beszenyveződéstől való félelmétől. Ebben az olvasatban tekintem az Euthüphrón gondolatmenetét is.

Tilphon a megarai ellen	Athénáról mondott frivol élc miatt.
Theorisz	Titkos kultuszok leple alatt üzött erkölcstelen összejevetelek, varázslat és méregkeverés.
Ninon	Titkos kultuszok leple alatt üzött erkölcstelen összejevetelek, varázslat és méregkeverés.

Nem lehetséges azonban az esetek körére hivatkozással sem meghatározni a törvényi tényállást, sem a lényegi elemeket megbízhatóan feltárni, mivel a sokféleség olyan számos, mint a görög mitológia és annak történeti és változatbeli számossága. Másrészről a Horváth Barna által is idézett szabály tiltja, és nem engedi a precedens és a szakjogászat alkalmazását sem. Hiányzik az a réteg, aki ezt a feladatot elvégzi. A szofisták mozgalma állt a legközelebb ehhez a feladathoz, de tevékenységük megítélése és annak rövidsége és a politikai helyzet a fejlődést gátolta. A következő gondolatkísérlet a bírók személyes, vagy hivatalos, vagy közkeletű tudása, amely az eset megítélését olyan törvényi tényállás alá vonja, amely szépen mondva a bírák meggyőződésébe, legjobb tudomásában, vagy a jogról alkotott meggyőződése. Ez a bírák és az egész athéni nép meggyőződését, előítéletét jelenti. Tehát a nem létező szabály a törvényi tényállásról a bírák „lelkébe van beírva”, mint előítélet. Álláspontom szerint ez a keresett „törvényi tényállás”. Jogszerű alkalmazása pedig az eskün alapul, amely ezt a meggyőződést és előítéletet törvényi szintre emeli és a jogszerűség és igazságosság látszatát kölcsönözi neki. Nem beszélve arról, amely ezt a törvényerőre emelt előítéletet magasabb fokra és izzásba hozta, az a tárgyalás előtti napon a déloszi hajó felkoszorúzásán mondott beszédek „jogszerű” hatása. Ezen az ünnepségen Apollón papja a helyes és jogos értelmezést mondja el Apollón személyével kapcsolatban, amely a közösségi hivatalos értelmezést jelenti. Szemben van ez az értelmezés Szókratész egyedi értelmezésével és tételezett felhatalmazásával. A jóslatra alapító nézete szerinti, úgymond nem hivatalos értelmezésnek, de amely alapja a vizsgálatának. Szókratész ezt is átszemlélteti, amikor a Kritón c. dialógusban a Törvényekkel, de ténylegesen Apollónnal „beszél”, és a törvényeket emeli az előítélet fölé és a bírák lelkébe helyezi a döntést, nem pedig a törvényekből vezeti le. Ezért Szókratész a törvényeknek és a nem a döntésnek engedelmeskedik. Mivel az „örületet” a vélelem szerint Apollón bocsátotta rá és a „korübasz papok terápiája” szerint csak az ő hangszerét, a fuvolaszót hallja ki a zenéből. Persze, hogy Apollóé az a hangszer, aki mint attribútumot, Marszüasz megnyúzása útján, árán szerezte. Elég kegyetlen istenség, aki Szókratész vizsgálatra felbujtása alapján kiírhatja őt a közösségből a jóslatát komolyan vevő elhivatottját, hogy csak nyugodjon bele a halálába, mert a közösséget és saját magát is történetből való kiírásával szolgálja. Ez is isten rendelése?

Szókratész perének dinamikája

A szabályok rendszerezése, mint statika, a tényleges per, mint dinamika közelebb visz a per és háttere megértéshez. 0. Politikai döntés Szókratészról, amelynek centruma Anütosz és köre. 1. Szókratész Melétosz általi megidézése az arkhón baszileosz elé meghatározott napra, a vád jogalapjának megjelölésével, két tanú jelenlétében, nyilvános helyen, mert a magánlakás sérthetetlen. Az idézés legalább 4 nappal a megjelölt határnap előtt történik. 2. Melétosz a két idézésnél jelen lévő tanúval felkeresi az arkhón baszileosz hivatalát, az írásba foglalt vádirattal a két tanú jelenlétében és annak átadása mellett a tanúk iga-

zolják, hogy az idézés nyilvános helyen a vád jogalapjának megjelölésével megtörtént a meghatározott határnapra a mai napon. 3. Az arkhón baszileosz a tanukat meghallgatja és Melétosz személyét vizsgálatnak veti alá, hogy személyében van-e akadálya a vádirat tőle való befogadásának és a nyilvános magánvád emelésének 4. Az arkhón baszileosz a személyi vizsgálat után a vádiratot formális vizsgálatnak veti alá. 5. Az arkhón baszileosz a baszileosz sztoában fogadja a megjelölt határnapon Melétoszt és Szókratészt. Az arkhón baszileosz felhívja Szókratészt a vádindítvánnyal kapcsolatos kifogásai előterjesztésére és ezekkel kapcsolatosan dönt. 6. Az arkhón baszileosz a feleket tájékoztatja, hogy az anakriszisz eljárást elrendeli és megkezdi. 7. A vádirat egy iktatott példányát Szókratésznek átadja és felhívja a figyelmét, hogy a szent helyeket a továbbiakban nem látogathatja. 8. Az arkhón baszileosz megesketi a feleket, hogy az eljárás során igazat mondanak és csak az ügygel kapcsolatos vonatkozásokat hivatkozzák, és a törvényeket betartják. 9. Felhívja Szókratészt, hogy a védekezését tartalmazó előadását írásban védekező iratként a be kell nyújtania. 10. Az arkhón baszileosz a feleket a következő ugyanekkor kitűzött határnapra megidézi és megjelenésre kötelezi. 11. Szókratész az írásban elkészített védekező iratát átadja az arkhónnak, eskü alatt. A szent helyeket nem látogathatja a továbbiakban sem. 11. Az anakriszisz eljárás során a Melétosz és Szókratész egyéb nyilatkozatait és az eljárás adatait jegyzőkönyvben rögzítik. A felek a szükséges alkalommal találkozhatnak az arkhón baszileosz rendelkezései szerint. 12. Az anakriszisz eljárás befejezése után 30 napon belül az arkhón baszileosz Szókratész perének nyilvános tárgyalását kitűzi. Ezzel kapcsolatosan a theszmothészekkel a kapcsolatot felveszi. 13. Az arkhón baszileosz Szókratész perének tárgyalását az i. e 399-ben Déloszba induló hajó Apollón papja általi felkoszorúzási ünnepséget követő napra tűzi ki. A tárgyalásra Szókratészt, mint vádlottat, Melétoszt mint vádlót és Anütoszt és Lükónt, mint szünégoroszt megidézi. 14. Az arkhón baszileosz a tárgyalás előkészítésével kapcsolatosan minden szükséges intézkedést megtesz, kapcsolatot tartva a theszmothészekkel. 15. Az arkhón baszileosz intézkedik, hogy a Melészosz és Szókratész a szavazókorongok kiosztását megtekintse, azután a számukra kijelölt emelvényen, a „bémán” kell helyet foglalniuk. 16. Az arkhón baszileosz Szókratész perében szakrális tevékenységet végez és ennek keretében füstáldozatot és imát mutat be. 17. Melétosz és Szókratész ellenőrzése mellett kisorsolásra kerül a 10 segédkező bíró. 18. Az arkhón baszileosz Szókratész perének tárgyalását megnyitja. 19. Az arkhón baszileosz utasítására a herold kikiáltja Szókratész és Melétosz nevével a nyilvános magánváddal indított ügyet. 20. Az arkhón baszileosz utasítására a jegyzők a tárgyalás megkezdéseként felolvassák először a vád, majd a védelem iratait, amelyek az anakriszisz eljárás során keletkeztek. 21. Az arkhón baszileosz engedélyére a vádló Melétosz és segítője Anütosz beszélnek először, a szóbeli szakasz megkezdéseként és előadják az első beszédüket. 22. Szókratész első beszéde következik; (17a –36d) 23. Az arkhón baszileosz felhívja a bírákat szavazataik leadására, hogy döntsenek Szókratész bűnösségéről, vagy felmentéséről. 24. Az Arkón baszileosz megállapítja a szavazás eredményét és kihirdeti a szavazatok számát (221/280? – 220/280) 25. Az arkhón baszileosz felhívja Melétoszt, hogy tegye meg a becslési eljárásra a büntetési indítványát a bűnösnek kimondott Szókratész megbüntetésére. 26. Szókratész a becslési eljárás keretében elmondja a második beszédét. (35e-38b) 27. Az arkhón baszileosz felhívja a bírókat a becslési eljárás vonatkozásában a szavazataik leadására, hogy Melétosz halálbüntetési indítványát vagy Szókratész 30 ezüst mina indítványát fogadják-e el. 28. A bírák szavazatainak összeszámlálása után az arkhón kimondja a határozatot, hogy az athéni esküdtbírótság Szókratészt halálos ítélettel sújtotta. (361/140? 360/140) szavazati aránnyal. 29. Az arkhón baszileosz írásba foglalja az ítéletet. 30. Szakrális elem, füstáldo-

zat és hálaadó ima. 31. Óvadék felajánlása a szabadlábbon várakozás érdekében és annak elutasítása. 32. A harmadik beszéd? (38c)³⁵ 33. Az arkhón baszileosz Szókratészt átadja a Tizenegyeknek, akik Szókratészt elvezetik a börtönbe. 34. Kritón óvadékának felajánlása és elfogadása és a Tizenegyek engedélye, hogy látogathatják, és Szókratész nem szökik meg a börtönből. 35. Kritón sikertelen rábeszélése a szökésre, mert Szókratész kitart az álláspontja mellett. 36. Börtönbeli tevékenység a lélek gondozása és írásbeli munkák.³⁶ 37. Szókratész halálának előkészítése, az arkhónok döntése értelmében a halál neméről. 38. A halál tényének megállapítása, 39. A test sorsa. 40. A hagyaték és az iratok sorsa.

A perbeli személyek - a bírák

Ha Horváth Barna felvázolt gondolatmenetei közül azt az álláspontot foglalom el, hogy a bírói zsoldot újra rendszeresítették, akkor Szókratész perének bírái abból a néprétegből kerültek ki, amelyek számára a 3 obolosz fizetség a megélhetésük fontos eleme.³⁷ Az is alapos feltételezés, hogy ebben az esetben az idősebbek nagyobb számban kerültek a bírák közé, mint az életerős ifjak, akik az aratás és a mezőgazdasági feladataik miatt nagy valószínűséggel távol maradtak és dolgoztak a megélhetésükért. Megjegyzem, hogy az 501 bírói főt Horváth Barna következetesen gondolja, de ez az álláspont már nem védhető és ellent kell mondanunk a jogfilozófusnak, az egyenlőségi szabály miatt, amely egyenlő döntés esetén a felmentését jelenti a vádlottnak.

A vádló –segítői

Melétosz csak formailag fővádló. Horváth Barna szerint gyászosan szerepelt az eljárás során. Legyőzésére Szókratész fölösleges energiát pazarolt. Személye és szerepe homályosan megrajzolt, még az indítékának a megjelölése sem szerepel az elemzett szövegben. Csak az érdekesség kedvéért jegyzem meg, hogy az eredményes vád esetén az elítélt vagyonának a 10% a vádlót illette. Ez Szókratész bevallása szerint egy ezüst mina. Ez lett volna a júdáspénz? Az ő szerepét nem bosszúnak és nem dilettánsnak gondolja. Ha volt a vád szövegezésében szerepe azt mestermunkának gondolja a szerző. Kinézetére az Euthüphrónban találunk szöveggörpust; „A Pitthosz démoszból származik, egy bizonyos egyenes hajú, alig serkenő szakállú, sasorrú.”³⁸

Anütosznak szán Horváth Barna külön fejezetet az elemzése során, aki „szünégorosz” a vádló segítője volt, az ógörög perjog szerint. Melétosz a „kategorosz, ” a fővádló. A jogfilozófus óv attól, hogy a vád mögött gonosz bosszúvágyat és dilettáns fércmunkát lássunk. Anütosz az amnesztia-törvény egyik előterjesztője és támogatója, tehát mérsékelt politikusnak számítható. A Menónban indulatos beszélgetésbe keveredik Szókratésszel, aki

³⁵ Álláspontom szerint Platón a harmadik beszédet hozzágondolta. Egyetlen perjogi szabály nincs, amely ezt lehetővé teszi. Beszélgetni természetesen lehet, még várakozik, de beszédet mondani a bírák előtt a bémán nem. A bírák zöme már nincs ott, az „oboloszok” átvételéért állnak sorba.

³⁶ Újabb szöveg hely az „írás-toposz” gondolatmenetéhez.

³⁷ Ez egy kőműves segéd egy napi bére. Egy ökörhajcsár ugyanennyit keres. A mezőgazdasági bémunkás napi keresete is hasonló összeg. KAUFMANN, Eva-Maria: *Szókratész* Magyar Könyvklub Kiadó Budapest, 2005.o.

³⁸ 2b.

a szofisták álláspontjára áll vele szemben.³⁹ Valójában a hagyományos közösségi nevelés és az egyéni szofista neveléshez való viszony áll a dialógusrészlet középpontjában. Szókratész és a város vonatkozásában pedig Apollón közösségi és egyéni értelmezése áll és az, hogy kinek van egyáltalán joga értelmezni az istenséget és kinek az értelmezése hivatalos. Álláspontom szerint ez az egyik központi eleme a pernek. Anütosz szünégoroszként vesz részt az eljárásban, de a legfontosabb gondolatsort ő mondja el a vád szempontjából, amelyet Szókratész is idéz. „Horváth Barna nem szó szerint idézi, csak tartalmilag, de annak fontosságát így is kiemeli. „Vagy egyáltalán nem kellett volna [Szókratészt] törvény elé idéznetek, vagy ha már megtettétek, akkor mindenképp ki kell végeztetnetek, mert – mondotta előttetek – ha megmenekülök, a fiaitok majd tovább foglalatoskodnak azzal, amit Szókratész tanít, és mindannyian egészen el fognak zülleni.”⁴⁰ Azért most került a perre sor, mert a társas lélek ekkor jutott abba a feszültségi szintre, hogy a szociologikum politikumba fordult. Anütosz, mint mérsékelt politikus, Horváth Barna szerint a jövő miatt tartotta szükségesnek Szókratész eltávolítását. Esetleg, álláspontom szerint, tarthatott attól, hogy a Szókratész körül csoportosuló arisztokrata ifjak esetleg puccsot szerveznek a restaurálódó demokrácia ellen. Platón: Gorgiasz c. dialógusában Kalliklész gondolatmenete utalás lehet erre vonatkozólag.⁴¹ Lükón csupán mellékes figurái besorolást kap. Szerepéről több információt Horváth Barna nem tart szükségesnek közölni.

Szókratész támogatói

Horváth Barna források alapján rendezi a szerzőket, akikből Szókratész perére vonatkozóan meríthető információ; Arisztophanész, Platón, Xenophón Arisztotelész. Majd a másodlagos irodalom szerzőit tekinti át. Figyelme Rogers gondolatmenetén állapodik meg leginkább és elcsodálkozik, azon a „műtéten” amelyet Szókratész és Platón szétválasztása kísérleteként tesz a szerző. Rögzíti, ha a tudós szól a szövegből, akkor Platón beszél hozzánk, ha pedig a moralista és a misztikus, akkor az Szókratész. Rogers gondolatmenetén elidőzve Horváth Barna tovább csodálja a gondolatmenetet, amely az ideatant is elvitatja egy kicsit Platóntól. Kettős természetet vél benne felfedezni. Platóné a tudományos magyarázat, Szókratészé az esztétikai, misztikus, vallásos aspektus. Tetszetős gondolat, de a perhez nem biztos, hogy közelebb visz, talán még bonyolítja is. A hipotézist pedig csak tetszetősége támasztja alá. A szókratészi misztikát alátámasztó életrajzi adatokból is a fenti gondolatmenet hasznosságát ítéli meg. Ennek azonban a perre jelentős kihatása van. Az órákig eltartó transz állapotok, a Szókratész által hallott hang a daimonion, álmok, jóslatok és orákulumba vetett hit a főbb jellemzők. Horváth Barna kiemeli, hogy mindez az „orphikus hitben” gyökeredzik. A léleknek ki kell szabadulnia a test fogságából és a szépségre és a jóságra kell irányulnia. Ezekből az elemekből építi fel az elképzelt személyiségvázat. Kiemeli, hogy Szókratész élete egy hiába keresett igazi mester megtalálásáért folytatott küzdelem. Mindenkit, aki igényt tartott a kiválóságra, Szókratész addig kérdezett, amíg az adós nem maradt egy felelettel. Az igazi mester számára a világ teremtője, az isteni ész. Talán a NÚSZ, amit egy ideig elgondol, de a természetfilozófiai foglalatosság eltitkolásával együtt Szókratész

³⁹ PLATÓN: *Menón*,

⁴⁰ 29c.

⁴¹ PLATÓN: *Gorgiasz*;

ezt is tagadja. Rogers szerint a dialógusokból ezzel a módszerrel élő ember lép elének, aki a SZÉPSÉG és a JÓSÁG érzelmi szemléletéig emelkedik. Közben erős szenvedélyeket fékez meg magában.⁴² Ezzel az „erotikumot” átszellemiesíti és ezzel botrányt és forradalmat csinált Athén városállamában, amelyből a Horváth Barna azt a következtetést vonja le, hogy ez a folyamat a szociologikumban zajlik és nem a politikumban.⁴³ A gondolatmenet nyomán haladva ennek a szociologikumban zajló folyamatnak a politikai tematizálása a per egyik mozgatója lehetett, amely az ügyet politikaivá transzformálja és az előítélettel találkozva bírói döntéssé változtatja. „Az erotikusan konfliktusos lélek, ha kellő erők feszítik szét alkatát, megellenzi és túlkínálja az egész életet”⁴⁴ „Ez lett Szókratész veszte is”⁴⁵ - emeli ki Horváth Barna. Sajnos ennek a gondolatmenetnek sem a szövegtörzset, sem egyéb bizonyítékát nem leljük. Azt sem zárhatjuk ki, hogy Platón és Szókratész ilyen jellegű „műtét” szétválasztása nem jár esetleg a „sziami ikerpár” mindkét tagjának „halálával”. Szókratészt és Platont így kell esetleg elfogadnunk? Azt elismerem, hogy a gondolatmenet tetszetős. A mai mértékadó szakmai közösség a gondolatmenetet nem támogatja. A vádlott oldalán levő személyeknek nincs külön elnevezése, mint a vádló segítőinek a „szünégorói” kifejezés. Valószínű mindkét oldalon felléptettek tanukat. A jóslatot kérő személy, Kairephón tanúként felléptetése Szókratész oldalán azért nem lehetséges, mert a per idején már nem él. Helyette testvére Khaireklész erősíthette meg Szókratész szavait, amennyiben ez szükségessé vált. Kritón szerepe a 30 mina vonatkozásában a kezességvállalással együtt esetleg a „bémára” felléptetéssel tehető hivatalossá. Feltételezem, hogy a 30 ezüst-mina felajánlása és az érte való kezességvállalás sem csupán „bekiabálással” volt teljesíthető. Feltételezhető, hogy azt a felajánló személyek tanúként felléptetésére volt lehetőség, akik az erre kijelölt bémán mondhatták el a szövegüket az arkhón baszileosz engedélye alapján. A pénzért kezességet vállalók esetleges tanúként felléptetése szövegtörzs hiányában nem bizonyítható, de Horváth Barna gondolatmenetén haladva feltételezhető. A perrendtartás nem zárta ki. Így a statika dinamikává transzformálása nem állítható és nem tagadható ebben az esetben, de a felléptetés valószínűsíthető. Kritón ugyancsak egyes források szerint az ítélet kimondása után is kezességet vállalt barátja és démosztárs megsegítésére, hogy az ítélet végrehajtásáig szabadon tölthesse az időt, míg a déloszi hajó visszaér.⁴⁶ Ezt az indítványt valószínűen vagy az arkhón baszileosz, vagy a Tizenegyek elutasították. Kritón azon indítványát, kezességvállalással, hogy Szókratész nem szökik meg a börtönből a Tizenegyek engedélyezhették, mert így vált lehetségessé, hogy a barátok a bíróság helyén gyülekeztek minden nap reggelén és a napot Szókratésszel tölthették. Arra nincs utalás, hogy Platón a tárgyalás napját kivéve találkozott-e Szókratésszel, mivel arra szövegtörzs van, hogy a halála napján Platón beteg volt.⁴⁷ Egyéb találkozásról a tárgyaláson kívül nincs tudomásunk. Az a hipotézis, hogy a vádlók az idejüket felhasználták és Szókratész a saját idejéből átengedte tanúik felléptetésére, azt mutatja, hogy a vád több tanút léptetett fel, mint a védelem. De ez csupán hipotézis, viszont a teljes képhez ez hozzátartozik.⁴⁸

⁴² *A géniusz pere* 31-32. o.

⁴³ *A géniusz pere* 34. o.

⁴⁴ *A géniusz pere* 35. o.

⁴⁵ *A géniusz pere* 35. o.

⁴⁶ MOGYORÓDI EMESE: *Szókratész védőbeszéde*. Atlantisz Könyvkiadó 2005.

⁴⁷ PLATÓN: *Phaidón*.

⁴⁸ 34a7. Valamint a 96. oldalon lévő 106. lábjegyzet. (Atlantisz kiadás)

A vád

A vád szövege vonatkozásában Horváth Barna fontos kijelentéseket tesz. A levéltárban feltalált egyetlen irat azt mutatja, hogy valamikor egy iratköteg is lehetett. Az iratok sorsára vonatkozó kombináció mindenkinek a fantáziájára van bízva. Ha van okirat, de az egész köteg nincs, az érdekes kombinációkra ad lehetőséget. Idézhető szövegkorpusz nélkül, csak bizonyítatlan gondolati konstrukció mind. Az egyik szerint. Ha van 30 ezüst mina a büntetés kifizetésére, valamennyi összeg a szöktetésre, esetleg az iratok megszerzésére is „juthatott belőle.” Ezért tételezem, hogy a per anyaga éppúgy benne van az Apológiában, mint Szókratész Platón szövegkorpuszában. Talán a Métroón levéltárosai is itt kereshetnek. Az bizonyos, hogy Szókratész „köre” Megarába emigrált egy időre és a perrel kapcsolatosan különféle narrációkat alkottak. Ezeknek csak egyike Platón előadása. A megállapított vádszöveg szerint; „Pitthosz démoszból való Melétosz, Melétosz fia, ezt a vádat foglalta írásba és emelte eskü alatt az Alópeké démoszból való Szókratész, Szóphroniszkosz fia ellen: Szókratész bűncselekményt követ el, amikor a városállam által tisztelt isteneket nem tiszteli, ellenben más daimoni dolgokat hoz be; bűncselekményt követ el azzal is, hogy az ifjakat megrontja. Büntetési indítvány a halál”⁴⁹ Horvát Barna hiteles szövegnek tekinti az idézett irományt. Éles szemmel veszi észre a vonatkozó szabályokkal összhangban, hogy nem az eredeti vádindítványé a szövegezés, hanem az anakriszisz eljárás során megállapítotté. Álláspontom szerint ez a szöveg az, amelyet a törvény szerint a táblákra kifüggesztettek a város tájékoztatására. Az így megállapított vádiratban az aszebeia kifejezés nem szerepel. Horváth Barna elgondolkodik azon, hány bűncselekményt jelent ez. Modern kategóriákkal próbálja megragadni. Három tényállást lát, de a bűncselekményre vonatkozó görög szó csak kétszer fordul elő a szövegben. Ezért szerinte kettő bűncselekménnyel állunk szemben. Eddig korrektnek látom az eljárását és az ógörög jogon belül tartja a fogalmi vizsgálatot, de ezután szabadjára engedi a fantáziáját. Az „összefoglalt” bűncselekmény fogalma ebben a vonatkozásban szövegkorpusz nélkül nem vezet eredményre. Az istenek nem tisztelése és a bennük való hit hiánya Mogyoródi Emese gondolatmenetére fut, amely szerint a hit és tisztelet a korabeli görög fogalom vonatkozásában csak a két oldalát jelenti ugyanannak a dolognak.⁵⁰ Az ifjúság megrontása is szöveghely nélküli gondolatmenet marad. Ezért Szókratész gondolatmenetét hívhatjuk segítségként és a „másokat is erre tanít” fordulata a hit hiánya és a nem tisztelés gondolatkörében mozog. Kilépni ebből a körből szövegkorpusz nélkül maradék nélkül nem lehet. Horváth Barna megmutatja kiváló gyakorlati és elméleti felkészültségét büntetőjogból. „Alaki” és „anyagi bűnhalmazat” gondolatával játszik, majd a „delictum compositum” és a „delictum complexum” gondolatkörében mozog. De ezek nemcsak a szöveghiány miatt jelentenek „elméleti játékot”, de olyan modern fogalmak, amelyekkel a görögök még nem dolgozhattak. Az „aszebeia”, mint állam elleni bűncselekmény gondolatmenetének a felvetése Horváth Barna részéről megalapozott. A nyilvános magánvád természetével és azzal, hogy ezt bárki ép polgárjoggal rendelkező athéni férfi indíthatja, bizonyos kockázatokkal, gyenge érvekkel bizonyítható gondolatmenet. Az „aszebeia” ezek szerint rugalmas meghatározás volt. Jelentette a belső meggyőződést és annak külső megjelenését a kultuszban való részvétellel. A vád szándékosan dolgozik kétértelmű kifejezésekkel. A vád a fogalom határozatlanságát használja ki. Lehetetlen ellene

⁴⁹ *A génusz pere* 22. o.

⁵⁰ MOGYORÓDI Emese: *Szókratész védőbeszéde*, Atlantisz 2005. 71. oldal 40. lábjegyzet.

védekezni, mert az ellenfelet egy ponton sem tudjuk megragadni. Jogászi mestermunka, az bizonyos hogy el kell ismerni.

Szókratész perének súlypontjai

Horváth Barna távol áll az olcsó magyarázattól, hogy a „bölc” aljas demagógia áldozata lett, és az olvasót is erre az álláspontra hívja, sőt úgy tűnik, megfordítja az állítást, Szókratészt egy nagyképű és fennhéjázó, arrogáns perbeli magatartású személynek mutatja be, aki silány, nem helyénvaló védekezést adott elő, de megmenthette volna magát, ha más-
képpen cselekszik. Horváth Barna így ”kirendelt” vagy „megbízott” védőként is „vissza-
adta” volna a képviselőnek. Gondolatmenete szerint Szókratész mindenütt ellenézésre
talált Athénban. A konzervatívoknál és a demokratáknál is, mindegyiknek túl sok volt a
másikból. Szókratészre vonatkozó irodalom teljesen apologetikus irányzatú. Aki az Apo-
lógiát elfogulatlanul olvassa, annak az a benyomása, hogy Szókratész lekicsinyelli a vád-
lóit.⁵¹ Szókratész előbb a „régí vádakra” felel, amelyet maga kreál. Horváth Barna nem
kérdez rá miért szükséges a „vádak szaporítása.” Véleményem szerint, azért mert az elő-
ítéletet nem tudja másképpen megragadni jogszerűen. Szókratésznek az amnesztia-törvény
miatt hiányzik erre a perbeli alap és technika. Szorosan véve a bírói eskün kívüli területtel
foglalkozik a vádlott egyfelől. Másfelől viszont az amnesztia-törvény előtti időbeliséget
mozgatja. Az eredeti vád „tükörképe” látszik a régi vádak felvázolásában, a „szinoptikus
tükörben”. Khairephón kért és kapott jóslata a kiinduló pont, amely bölc hírébe keveri
Szókratészt. Nevezetesen, hogy tulajdonképpen szofista. Az eljáráshoz csatlakoznak az
ifjak, mert „nem kis multság ez.” Az ifjak gazdagok, mert nekik van a legtöbb ráérő
idejük. Ez a momentum tovább színezi Szókratész „szofista árnyalatát”. Ebben az időben
a szofisták már elképzelésem szerint nincsenek Athénban, mert a pénz, a lehetőség és a
vendégszeretet is elfogyott a városból irántuk. Csak a szofisták tanítványai, a második
vagy a harmadik generáció tagjai maradhattak, ha túléltek a végjátékot Athénban.⁵² Így jut
el Horváth Barna gondolatmenetében Szókratész tételezett magányosságához, magára
maradottságához, amikor törvényszerű, hogy a közösség szörnyeteget lát benne és elta-
sítja magától. Szókratész egészében mással foglalkozik, mint a túléléséért küzdő közös-
ség. A közösség először negligálja, majd szociológiai szintet emelve kiközösíti, politikai
szférába emeli és perré alakítja a narrációt. Ebben az esetben szükséges látnunk, hogy a
kiközösítésnek van egy jogi kifejeződése az eljárásjogban, amelyre a szakirodalom eddig
nem figyelt fel. Szókratész szent helyekről való kitiltása vádlottá válásával egyidejűleg.⁵³
Ennek az indoka az lehet, hogy egy istentelenséggel vádolt személy fertőzhet, a vele egy
légtérben tartózkodókat is szennyezheti. A kitiltás intézménye hiányzó elemként hibátlanul
illeszkedik a per szinoptikus olvasatába. A kítaszítást és a magányosságot azonban időben
elnyújtja, és jogi szabállyal artikulálja a folyamatot. Szókratész, ezért nem vehet részt
tétélezésem szerint a szent hajó felkioszorúzásán, tárgyalása előtti napon.⁵⁴ Nem mehet a
Lükeionba beszélgetni és edzeni az ifjakkal. A jogi szabályt megtaláltam Arisztotelész:

⁵¹ *A génius pere* 47. o.

⁵² LACZÓ Balázs: *A szofisták töredékes hagyatéka*. Kézirat.

⁵³ ARISZTOTELÉSZ: *Az athéni állam* LVII. 117.

⁵⁴ ARISZTOTELÉSZ *Az athéni állam* LVII. 117.

„Az athéni állam” című munkájában, (LVII. 117. o) és Platón utalását is így értelmezem az Euthüphrónban, amikor Szókratész nem válaszol beszélgetőpartnere kérdésére, hogy „miért hagyta ott a szent ligetet”.⁵⁵ A „maga fölé emelés” közösségi tevékenysége pedig szintén elnyújtott művelet. Szókratész esetében. Megarán, a hellenizmuson, és Platón dialógusain át vezet az út a szókratikus iskolákon áthaladva, és lassan 2500 éve, hogy tart. A közösség önmagát bünteti Szókratész elítélésével Horváth Barna szerint, aki az erkölcs és a hit restaurátora volt. A közösség az erkölcsöt másképpen értelmezi, amikor a kiválóság megvédése és a versengés már nem eleme a kiválóság értelmezésének. A kiválóságot „babszemek” adhatják. Aki ezt kétségbe vonja gyanús lesz a közösség előtt. Mind az Iliász, mind az Odüsszeia nem erre a kiválóságesszményre épül.⁵⁶ „Változik a világ!”⁵⁷ Véleményem szerint Apollón értelmezésén van a „feszültség tengelye,” vagy forgópontja Nem egyéni, hanem közösségi a kívánatos értelmezés. Ez a hivatalos, amelyet az állam vezetői akarnak és tételeznek, amelyet politikailag kommunikálnak. Az értelmezéshez Platón: Menón c. dialógusát hívhatjuk segítségül. Ez a dialógus lehet az egyik hermeneutikai kulcs. Gyenge érv, mert analógiás hasonlat. A restauráció már nem viseli el, amit a gazdag és virágzó Athén túrt. A hibákért való felelősség a szofisták terhe, a szofisták elűzése és az ellenség keresése van a közösség központi gondolatkörében. A társas lélek izgalmi állapotban van, állítja több alkalommal a szerző. Szókratész nem azzal foglalkozik, amivel a közösség. Számára „kizökkent az idő.” Hegel és T. Gomperz gondolatmenetét hivatkozva; „a közösség joga, hogy önmagát fenntartsa, ütközik a nagy egyéniség jogával, hogy új utat törjön magának.”⁵⁸ A konfliktus drámaiabb, ha tisztességes emberek találkozását tételezzük. Azt követelni a földi bíróságtól, hogy elismerje isteni küldetését, nehéznek bizonyult. A 11. alkotmányreform során „ilyen státuszt” nem állapítottak meg. Szókratész perbeli viselkedése sem rokonszenves a közösség számára, ha nem a hagyományos apológiai irodalmat nézzük. Tehát ennek az ellenszenvnek és előítéletnek a megmagyarázása a célja a „vádak szaporításának.” A régi vádak vonatkozásában tagadásban van Szókratész. Nem foglalkozik és nem foglalkozott természetbúvárlattal.⁵⁹ Pénzért nem tanít. Igaza van, hogy árnyakkal kell harcolnia. Arisztophanész: Felhők c. drámája szellemében. Rogers szerint Szókratészt így kell felfogni.⁶⁰ Torzít a vígjátékíró, de művészi hitelessége van, hiszen csak akkor tud nevetni a közönség, ha a néző felismeri az alapvető elemeket. A végén az egész „gondolkozd” felgyújtása mégis drámai fordulat. A komédiában ezért az a furcsaság, hogy komolyan kell venni! Ingerülten veti a vádlója szemére, hogy a klazomenai Anaxagorasszal téveszti össze őt. A bíró pedig azt gondolhatja, hogy „nem zörög a haraszt, ha nem fújja a szél.” Szókratésznek a Püthiára hivatkozása is szerencsétlen, sőt szerénytelen. Sokat kér a földi hatóságtól, hogy isteni küldetését elhiggye és elismerje. Neki küldetése van bárki tulajdonságainak leleplezésére, akár egy tortúrával felérő „elenkhoszszal” is. Ezért tartja Szókratész rövidnek az időt, mert nem tudja a szofisták és közte való különbséget, valamint a szofisztika és a filozófia eltéréseit megmagyarázni. A bírák ezt ugyanúgy elutasítják, mint a Püthia parancsából logikailag levezethető vizsgáldást, amely

⁵⁵ Euthüphrón 2a.

⁵⁶ SZLEZÁK, Thomas Alexander: *Homérosz*. Atlantisz Könyvkiadó Budapest, 2016. o.

⁵⁷ Gyűrűk Ura: Szürke Gandalf mondata.

⁵⁸ *A géniusz pere* 46. o.

⁵⁹ Platón: Phaidón c. dialógusa másképpen tudósít erről.

⁶⁰ *A géniusz pere* 48. o.

végül is a filozófia fogalmát jelenti. Azt pedig már nem is kísérli meg, hogy különbséget tegyen a jóslatok „ténykijelentő” és „önbeteljesítő” fajtáinak megkülönböztetése között. A védekezés lényege a régi vádakkal szemben az, hogy ártatlan. Ebben, centrális hazugságban van, mert régebben foglalkozott természetfilozófiával.⁶¹ A bírák gondolhatták esetleg, a régi vádokban lehet valami, ha így védekezik. Azt titkolja el, ami a vádakat lerombolhatta volna. E helyett isteni küldetése tiszteletét kívánja a közösségtől. Ezzel a sorsot hívja ki maga ellen. Horváth Barna szerint az új vádak kezelése sem szerencsés. Meléosz megszégyeníti. Védekezése nem rokonszenves és nem is hatásos. A platóni dialógusok fogyatékosága is ez Horváth Barna szerint; Az ellenfél gyengén küzd, Szókratész pedig olcsó győzelmet arat. Csak azt bizonyítja, Meléosz gyenge perbeli ellenfél. Komoly dologból tréfát űz. Szókratész védekezés helyett támad. Ismét bíróság előtti nagyzólással van dolgunk. Nem önmagát tisztázza, olcsó diadalt arat. Bögölyhöz hasonlítja magát Szókratész. Horváth Barna szerint az is! A logikai védekezés mögött Szókratész védekezése gyönge. „senkit nem lehet igazságosan megbüntetni” e gondolatmenet alapján. Ez semmiképpen nem javította Szókratész perbeli helyzetét. Viszont érdekes büntetőjogi elméletet lehetne erre felépíteni. Szókratész a vád ténybeli alapjával kapcsolatban semmit sem cáfolt és semmit sem bizonyított, csupán kimutatta vitatkozásbeli fölényét. Ez pedig erősíthette a szofista előítéletet vele szemben. Platón: Euthüdemosz c. dialógusa kiváló példa erre. Szókratész Anütosz beszédére kiemelten hivatkozik, „nem kellett volna megidézni, de nem szabad elengedni, mert felhatalmazással teszi, ami miatt ide jött.”⁶² Ez a legfontosabb, a döntő perbeli nyilatkozat a vádlók részéről. Kapcsolódhat ahhoz a beszédhez, vagy beszédekhez, amelyek a felkoszorúzási ünnepségen hangozhattak el, kellőképpen feltűzelve és felszínre hozva a közösség előítéletre mindig hajlamos „lélekrészét.” Horváth Barna nem tesz különbséget Szókratész tulajdonképpeni védőbeszéde és a becslési eljárás során elmondott úgynevezett második beszéde között, árnyalatnyit sem, Pedig ez fontos megkülönböztetés lenne. Miután bűnösnek mondták ki, kényszeríti a döntésre a bírakat és kizárja az alternatívákat. Ez a fő különbség az első és a második beszéd iránya között. A büntetés kiszabása gondolkörében „helyesnek tartja a védekezést, pedig nem volt az, ez is egyszerűen nagyzolás”⁶³. A „Hang is cserbenhagyta erre az időre”⁶⁴ Horváth Barna nagybetűvel írja, pedig a fogalom nem főnév „Daimon,” hanem csak „daimoni” jelenséggel állunk szemben. A vádlók mestermunkát alkottak. Anütosz tömör véleménye helyénvaló. Lükón szerepéről nem tudunk semmit, de ezt nem is tartja fontosnak a szerző. Meléosz szájalmasan szerepelt, de ő csak egy figura. Helytelen az ő legyőzésére ennyi energiát fordítani. Nem jól védekezik a vádlott, aki „nagyzolva legázolja ellenfelét”, mellesleg kérdésekben, de a lényeg felett elnéz. A vádlottnak megértésre és szánalomra van szüksége, nem pedig ereje és az esze fitogtatásra, milyen veszedelmes ellenfél, közben pedig nincs igaza. Szókratész csak a vád mellé beszél. Ebben az olvasatban csak azt győzi meg, aki eleve meg van győzve. A bírósággal is ironizál az indítványában, étkezzék a Prütaneionban, államköltségen. Ez nyílt kihívása a bíróságnak. Szókratész nem akar következtelen lenni, bűnösségét közvetve elismerni. Nem igazságos, hogy megbüntessék. Nem teljesen értek egyet Horváth Barna gondolatmenetével. Szókratész igen, egyfelől

⁶¹ PLATÓN: *Phaidón*.

⁶² 29c.

⁶³ HORVÁTH Barna: *A géniusz pere*, 48. o.

⁶⁴ HORVÁTH Barna: *A géniusz pere*, 48. o..

következetes akar lenni és nem tartja semmi rosszra alkalmasnak magát. Ugyanezt az álláspontot ismétli meg akkor, amikor jutalmat és elismerést javasol „büntetésnek.” Ezt úgy éri el, hogy „formális indítványt tesz.” Betartja a szabályt, hogy indítványt kell tennie a becslési eljárásban, mert a törvényt nem akarja megszegni, de csak „formális indítványt tesz.” A gondolatmenetet folytatja, mert egy „ezüst-mina” bírságot javasol és nem büntetést. A 30 minát pedig a barátai „adják össze” így esetleg ezt sem „teljesen ő indítványozza”. A bírság és a büntetés megkülönböztetése az új fordításban megtalálható,⁶⁵ de további kutatást igényel, hogy ez a megkülönböztetés tartalmi és nem stilisztikai-e? Az ógörög jog valóban ismeri-e a bírság és a büntetés megkülönböztetését ebben a formában? Árnynálná a helyzetet! Horváth Barna szerint a száműzetést javasolhatta volna. Nyugalomra érett bölcs, abba hagyhatta volna a filozofálást 70 éves múlt, működését beszüntethette volna. Így védekezne a jogfilozófus. Csekély súlyú érdekeit is vakmerőség a közösség fölé helyezni, de Szókratésznek ez perbeli viselkedése és magatartása jellemzője. Horvát Barna mintegy lemond Szókratész „ügyvédi képviselétéről.” Még akkor is, ha ez „negotium gestum”. Horváth Barna a géniusz mindenképpen való menekülését szorgalmazza, nem bánva, ha közben Szókratészt elvesztenénk. Pedig a filozófus már csak „Szókratész lelkéért” küzd. Nem is maradt más a számára, amely értelmes lehetőség lenne. Horvát Barna tételezi a harmadik beszéd valóságosságát. Egy kicsit lehet, hogy a „légben sétál”(aerobation) mint a „Felhők” Szókratésze. A perjogi szabályok között egy sort sem találunk erre a lehetőségre. Azt, hogy beszélgetett, lehetségesnek tartom, de, hogy „bémán” beszédet mondott a bíróságnak fogalmilag kizártnak tartom. Szókratész magatartása hangulati háttere, hogy „harmadik beszédében”⁶⁶ miként indokolja, hogy a halál jó dolog. Hangulati elem, ahogyan a perbeli kilátások halványulnak, úgy ragyog fel Hádész Szókratész előtt.⁶⁷ A bűnösség kimondásának szavazati aránya: 281:220 vagy 280:220. A büntetés kiszabásánál átcsoportosulás figyelhető meg. Még azok is a halálra szavaztak, akik korábban felmentésre voksoltak. Ez csak az alapállás megváltoztatása alapján tehető meg. Ebben komoly munkája van Szókratésznek. Szókratész a második beszédében még kihívóbban viselkedett, mint az elsőben, szavaiból iróniát és megvetést olvashattak ki a bírák. A vádaklat látszott igazolni, amint mind ellenségesebben lépett fel a bíráival és az általuk képviselt közösséggel szemben. A szavazat-eltolódás végül is lehet incidens. Az első szavazás a közvélemény megosztottságát jelezi, talán így magyarázható. Az álláspontom a megoldás az, hogy a perben Szókratész még egyszer utoljára „elenkhosz” alá veszi a vádlókat, a bírókat, az athéni népet. Csak néhány bíró tudja, hogy nem tudja, mi az „istenes”. Szókratésztől hosszú évek alatt kialakult kép, az általános megítélés a bírák lelkében, hiszen a döntés előítéletes, Szókratész szofista bölcs. Ennek az oka pedig, hogy voltak rejtett a perben ki nem mondott és ki nem mondható rejtelmek. Rejtve maradt Alkibiadész, Kritiasz, Kharmidész szerepe. Az amnesztia törvény” kizárja ezek felhívását a perben. Homályosan érezték a bírák is, de kifejezni esetleg nem tudták, miben is áll Szókratész forradalmának a lényege és túrheterogenitása. Veszélyes izzásba hozza a férfiak közötti szerelmet, amikor átszellemiesíti, hogy ezen keresztül misztikus távlatokba törjön. Szókratész akarja meg-

⁶⁵ Szókratész védőbeszéde 38c.

⁶⁶ Amelyet Horváth Barna nem von kétségbe, hogy elhangzott, pedig álláspontom szerint azt Platón csak hozgondolta. Még Horváth Barna perjogi szabályaiban sincs utalás, hogy a harmadik beszédre lenne bármilyen jogi lehetőség. A bírák álláspontom szerint a beszédnél nincsenek ott. Az lehetséges, hogy beszélgetés néhány bírával is a barátokon és családtagokon kívül történt. A magányosság is e momentum miatt nem teljes még.

⁶⁷ A géniusz pere 69. o.

határozni a közösség életformáját. A közösség más utat akar járni. Más a viszonya Apollónhoz és másképpen értelmezi. Azt gondolom, hogy a közösségben keletkezett ellenérzések politikaiba fordultak és Anüotosz Athén jövőjét félti nem csak Szókratészről, hanem a köréje csoportosuló arisztokrata ifjúságtól is, akik közül bármikor puccsal fordulhatnak a demokrácia ellen.

Igazságszolgáltatás – jogszolgáltatás?

A szinoptikus látásmóddal Szókratész teljes perét láthatnánk. Horváth Barna azonban „A génusz perét” látta, mert a génusz perét tételezi. A szinoptikus olvasat ezért szükségképpen a génusz perét szemléli. Ha a teljes pert kutatjuk, más tézist és narrációt kell alkalmaznunk. Szókratész perét kutatók számára nyilvánvaló, Horváth Barna nem megkerülhető toposz. Mind az egyetemi oktatásban, mind a szakirodalomban, mind pedig a tudományos diskurzusban vonatkozási pont.⁶⁸ Ez nem csak a jogtudománynak, a filozófiának, a jogbölcseletnek és szociológiának, jogszociológiának jó, hanem azoknak is, akik a magyar tudomány és a magyar tudósok teljesítményének örülnek. Horváth Barna felismerése, hogy a dráma és a per analógiás szerkezetűek. Elsőként alkalmazza ezt a megkülönböztetést Szókratész perével kapcsolatosan a tudományos kutatásban és alkalmazza szinoptikus elméletét és módszerét. A módszer egyszerre tekint „ténylegességet és értéket,” a „sein – sollen” kategóriapárt drámára és perre vonatkoztatva.⁶⁹ Analógiás személete termékeny, mind az elmélet mind a gyakorlat számára. Szókratész pere szinoptikus olvasatának összegzéséből az igazságszolgáltatás és jogszolgáltatás megkülönböztetésének fontosságát tekintem kiemelendőnek. Horváth Barna ugyan nem alkalmazza ezt a megkülönböztetést, de gondolatmenetéből számomra ez adódik, a szinoptikus olvasatban. Míg a dráma a hős elbukásába fut, és a nézők a katarzis érzést kapják, és azt az üzenetet, hogy változtassák meg életüket. A jogszolgáltatás az igazság szolgáltatásával kecsegtet, de az igazi lényege a „társadalom vigasztalása”, amint arra Horváth Barna több ízben rámutat. Így lesz a perben az igazságból az igazság látszata, az igazságszolgáltatásból jogszolgáltatás. A tényleges eredmény társadalom vigasztalása és a jog fejlődése. E látszat kelti azt az illúziót, hogy valami igazság, igazságos eljárás során történt. Az „ész csele”, hogy a társadalom, a lélekközösség megtapasztalja jogot és a jog élete teljessé, valóságossá válik. Nem zavarja, hogy az igazság csak ígéret volt, hiszen a vigaszt igazságnak tételezi. A nem alkalmazott jog csupán ígéret. Az igazság ígérete pedig ténylegesen a lélekközösség vigasztalása. Így von össze tényt és értéket a szinoptikus szemlélet, vagy látásmód. A tézisem gondolatmenete szövegkorpusszal bizonyítható; 1. Szókratész esetében látjuk, hogy félelmetes, tényleges szónoknak vallja magát, ha az igazságról van szó.⁷⁰ 2. A bírái szemébe mondja, hogy tőle a teljes igazságot hallják;⁷¹ 3. A bírő erénye vizsgálni, hogy jogos dolgokat állítok-e.⁷² 4.

⁶⁸ Cs. Kiss Lajos: *A tragédia metafizikája a jogban* 210-231 o. In: (Utószó Horváth Barna A génusz pere Szókratész Johanna, Attraktor Máriabesnyő – Gödöllő 2003. Szerkesztő: Cs. Kiss Lajos)

⁶⁹ ZSIDAI Ágnes: Tény és érték (Moór Gyula és Horváth Barna jogfilozófiai vitája), *Jogtudományi Közöny*, 1989, 10. szám, 513-519. o.

⁷⁰ 17b3.

⁷¹ 17b.8.

⁷² 18a2.

Felhívja vádlói figyelmét, hogy a szónok erénye az igazmondás;⁷³ 5. Felhívja bírái figyelmét, hogy a bíró erénye az igazság ezért csak az igazságot és az igazságos szabályokat kell tekinteniük, mert ez az erényük;⁷⁴ 6. Szókratész nem fog könyörögni, mert az lenne az igazságtalanság és istentelenség, ha a bírakat esküjük megszegésére akarná rávenni,⁷⁵ 7. Szókratész kiemeli, hogy igazságtalanság esetén sem szabad igazságtalanságot elkövetni, ezért megnyugszik az ítéletben, amelyet maga is kíván.⁷⁶ Szókratész maga is különbséget tesz a szónokok igazmondási erénye és a bírók jogszerű döntése, illetve szempontja között. A két szempont fedése, illetve különbözősége metafizikai szempontot jelez. Így válik Szókratész perében szinoptikus olvasatban az igazságszolgáltatás jogszolgáltatássá. A filozófus igazságban gondolkodva védekezett, filozófusként érvelt és viselkedett, de elítélése a jog területén, jogi eljárásban történik. Az eljárás a szinoptikus olvasat szerint jogszerű volt. Ez mind a perben, mind drámában, a ténylegesség és érték együttes tekintése. Az igazság átalakult, mert ez nem a „filozófia vigasztalása”, hanem a társadalomé. Ezzel igazságot szolgáltatva Szókratésznek, újra meg „újrátárgyalva” a pert, s „perújrafelvétellel megszakítva az elévülést” évezredekken keresztül „örök beszélgetésként” az igazság keresésével vigasztalva bennünket. Üzenete, hogy „vizsgálódás nélküli élet nem emberhez méltó élet.”⁷⁷

⁷³ 18a5.

⁷⁴ 17b7.

⁷⁵ 35c10.

⁷⁶ 39a7 Ezen kívül még; (Platón: Kritón, Gelenczey-Miháلتz Alirán Atlantisz, 2005.) 43a.

⁷⁷ 38a7.